

NACIZEM IN SLOVENSKI VISOKOŠOLCI IZ GORENJSKE

Oris odnosa nacistov do slovenskih visokošolcev iz Gorenjske po kapitulaciji stare Jugoslavije omogoča več dokumentov podružničnega urada nemškega državnega komisarja Heinricha Himmlerja za utrditev nemškega naroda, ki se je po aprilu 1941 preselil iz Celovca na Bled. Dokumente hrani arhiv inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Dejstvo je, da so Nemci že ob okupaciji opazili nasprotovanje tudi tistih slovenskih gorenjskih dijakov, ki so obiskovali šolo celo na nekdanjem avstrijskem ozemlju. Zanimiv je npr. v tej smeri pretres tistih 26 slovenskih maturantov, ki so v drugi polovici leta 1942 obiskovali beljaško gimnazijo. Po zapisu z dne 23. novembra je pretres pokazal naravnost »katastrofalne« ugotovitve. Zapis podčrtuje, da namepravajo vsi tamkajšnji slovenski maturanti iz Gorenjske nadaljevati študij ter se po možnosti izogniti vojaški ali delovni službi. Omenja tudi, da ti prvi slovenski »letniki po letu 1919« niso nikakor primerni za akademske ali pa »vodilne« poklice. In dalje: »Prav pri njih je najti najmanjše razumevanje za nemški svetovni nazor in zdi se, da se ne morejo brez drugega vanj živeti«.

Poleti 1942 so nacisti tudi ugotovili, da obiskuje razne visoke šole v Nemčiji ali v »tujini« (npr. v Ljubljani) večje število gorenjskih visokošolcev. Po nacistični cenzitvi jih je bilo 120 do 140. Razumljivo je, da ta ugotovitev ni bila v skladu z nacistično politiko o dokončnem ponemčenju Gorenjske, posebej še, ker so bili mladi slovenski visokošolci stalna in potencialna nevarnost za uresničenje nacističnih razmer. Zato je razumljivo, da je blejski Himmlerjev urad pričel pozorno zasledovati tudi to vprašanje. Žal ni dostopna celotna dokumentacija (več znakov je, da je shranjena nekje na avstrijskem Koroškem), vendar dostopni dokumenti kažejo, kakšno pozornost so polagali nacisti »ureditvi« »vprašanja« o slovenskih visokošolcih. V tej smeri je posebno zanimivo poročilo z dne 23. septembra 1942 o ureditvi študijskih dovoljenj za Gorenjce in ureditvi njihovega študija v »tujini«, se pravi v Ljubljani. Poročilo uvodoma podaja pregled vloge slovenske inteligence pri formiranju slovenskega narodnostnega gibanja, podan seveda z nemškega stališča in skozi nacistična očala. Poročilo pravi, da je bila »slovenska inteligenca že od leta 1880 v stari monarhiji vodilni sloj, ki je uspel organizirati slovensko prebivalstvo in ga napolniti in združiti s šovinističnimi panslavističnimi idejami«. Omenja tudi, da je slovenska inteligenca v letih prve svetovne vojne prispevala k razpadu habsburške monarhije. V nadaljevanju poročilo ne pozabi podčrtati vlogo gorenjske inteligence v bojih za Koroško po prvi svetovni vojni. Ko poročilo govori o letu 1941, pravi, da je bil tega leta v prvem izselitvenem valu izseljen velik del slovenskih inteligenčnih poklicev, vendar pa so morale nacistične

oblasti ugotoviti, da so se »evakuiranci« (se pravi izseljeni Slovenci) vrnili iz Srbije v Ljubljansko pokrajino in od tod usmerjali »zelo močno propagandno obdelavo gorenjskega prebivalstva«. Pisec poročila je bil mnenja, da je bilo to dejstvo vzrok močne udeležbe slovenskih visokošolcev v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju.

Nakazano mnenje je poročilo povežalo z vprašanjem ureditve problematike slovenskih gorenjskih visokošolcev. Kot rešitev sta se pri tem nudili nacistom dve možnosti. Po prvi naj bi bila poudarjena prepoved študija na srednjih in visokih šolah vse dotlej, dokler ne bi Gorenjci izpričali pripadnosti novemu redu. Druga rešitev pa bi bil strogo omejen izbor slovenskih kandidatov, sposobnih za germanizacijo in to ob »dobrem političnem vodstvu«. Predlagatelj poročila je v skladu s Himmlerjevimi smernicami omenjal kot izvedljivo drugo rešitev. Omenjal je tudi, da so se nacisti posluževali takega izbora slovenskih visokošolcev že poleti 1942.

Očitno je, da so se Gorenjci izognili takemu izboru z vpisi na razne nemške visokošolske zavode. Več jih je bilo všolanih tudi v Ljubljani in v Zagrebu in to po nacistični oceni »brez kakršnegakoli zagotovila, v kolikšni meri se bodo vključili v nemški narod«. Če pa se upošteva še dejstvo — nadaljuje poročilo — da je gorenjska mladina med 16. in 17. leti starosti ne glede na izobrazbo »skorajda brez izjem usmerjena proti nemškemu ljudstvu in rajhu«, mora to z gotovostjo veljati tudi za starejše letnike. Dalje izvem, da pokrajinska vodstva nacistične študentske organizacije niso imela izkušenj z narodnostnopolitičnim delom; izjema je bilo očitno le štajersko pokrajinsko vodstvo te organizacije, ki je združilo vse visokošolce z območja Spodnje Štajerske v posebno skupnost pod vodstvom posebnih in primernih voditeljev. Nasprotno pa so bili po nacističnih ugotovitvah gorenjski visokošolci prepuščeni sami sebi in to brez nacističnega političnega vodstva. Še več, zaradi številnih slovenskih delavcev v tretjem rajhu so celo lahko našli plodna tla za protinemško delovanje.

Kot edino možno rešitev so nacisti ocenjevali smernice, sprejete julija 1942 v Gradcu, na sestanku vrste narodnostnopolitičnih delavcev iz Gorenjske in predstavnikov štajerske študentske organizacije. Med drugimi je bil od blejskega Himmlerjevega urada navzoč tudi koroškimi Slovincem dobro znani vojni zločinec Alois Maier-Kaibitsch. Na sestanku so sklenili, da bo prevzelo vodstvo štajerske študentske organizacije »zaradi izkušenj« »administrativno vodstvo« tudi nad Gorenjci. Nemško državno vodstvo študentske organizacije naj bi po sprejetih smernicah izdalo odredbo podrejenim študentskim zvezam, da bi te sporočile imena gorenjskih študentov, ki študirajo na njihovem območju. Na podlagi sprejetih obvestil bi Gradec izdelal spisek ter ga poslal uradu državnega komisarja za utrditev nemštva na Bledu v dokončno obdelavo in odločitev. S posebno odredbo naj bi se slovenskim »državljanom na preklic« prepovedal študij v »tujini«. Posebno zanimive pa so smernice, ki naj bi v bodoče veljale pri izboru gorenjskih visokošolcev. Kot pogoj izbora bi bila nadrobna ocena družine kandidata in to po možnosti skupaj s točno in obsežno politično oceno. To bi pripravil okrožni vodja nacistične stranke. Tej oceni bi sledila podobna karakteristika o državnotpolitični zanesljivosti; pripravil bi jo komandant varnostne policije in varnostne službe. S tem pa smernice še niso bile izčrpane: rasna ocena kandidata bi bila skrb urada državnega komisarja za utrditev nemštva na Bledu. In šele na podlagi vseh izpolnjenih pogojev bi se moglo izdati dovoljenje za vpis na visoko šolo, vendar le za en semester. Vzporedno s tem bi dobilo vse zadevne podatke šta-

jersko pokrajinsko vodstvo študentske organizacije, da bi mogli izbranca usmeriti na ustrezno visoko šolo; prav tako pa naj bi štajersko študentsko vodstvo obvestilo o izbranem slovenskem visokošolcu odgovarjajoči oddelek varnostne službe. S tem pa vse ovire, ki bi stale pred slovenskim visokošolcem, še ne bi bile premagane, kajti nadaljnji študij bi bil odvisen od njegovega zadržanja med dovoljenim študijskim semestrom. Dokončno oceno, sprejeto na podlagi poročila ustreznega pokrajinskega študentskega vodje in varnostne službe, bi kot zadnji izdal blejski urad. Če bi se kandidat primerno zadržal, bi se najmanj po letu dni končala njegova trnova pot, seveda pa to ne bi pomenilo, da se ne bi izognil »pravilni politični usmeritvi in vodstvu« v okviru nacistične študentske zveze.

Nacisti so poudarjali nujnost sprejetja nakazanih smernic, saj bi neustrezni akademsko izobraženi Slovenci — zlasti tisti v svobodnih poklicih — pomenili nevarnost za režim in nemštvo. Kot ustrezn primer reševanja takega vprašanja so pri tem omenjali zadevno ureditev za spodnještajerske študente. Za te je veljalo tudi opozorilo, da je treba tiste študente, ki ne zadovoljijo pretresa, takoj odstraniti z univerze ter jih na podlagi vojaške obveze predstaviti v notranjost Nemčije in to v tiste poklice, »ki jih lahko opravljajo na podlagi lastnega znanja in ki jim zagotavljajo potrebno življenjsko eksistenco«. — Da bi nacisti preprečili študij na ljubljanskih in zagrebških srednjih in visokih šolah, so s 30. septembrom 1942 prepovedali vsak »izvoz« denarja za študijske in druge podpore. Blejski urad je celo prosil koroškega gauleiterja dr. Friedricha Rainerja za ureditev te, »posebej nujno in politično potrebne ureditve vprašanja študija Gorenjcev na nemških visokih šolah«, skupaj s prepovedjo »študija v tujini« na podlagi nakazanih smernic in predlogov.

Kot vse kaže, so bile nakazane smernice sprejete. Zdi pa se, da nacisti vendarle niso uspeli dobiti pregleda nad vsemi slovenskimi visokošolci na nemških univerzah. Žal pa manjkajo dokumenti, ki bi omogočali oris rešetanja vsakega gorenjskega študenta posebej ter njihovo nadaljnjo usodo.

Zusammenfassung

DER NAZISMUS UND DIE SLOWENISCHEN HOCHSCHÜLER AUS OBERKRAIN

Himmlers Filialamt für die Festigung des Deutschtums in Bled legte eine besondere Evidenzliste über die slowenischen Hochschüler aus dem okkupierten Oberkrain an. Es stellte fest, daß die Jugend Oberkrains antinazistisch eingestellt ist und daß eine strenge Auslese junger Leute nötig sei, die sich »unter guter politischer Führung« für die Germanisierung eignen würden, so daß man ihnen das Studium an den Mittel- und Hochschulen erlauben werde. Auf einer im Juli 1942 in Graz abgehaltenen Versammlung faßten die Nazisten den Beschluß, daß die steirische Studentenorganisation auch die Führung der Oberkrainer Studenten zu übernehmen habe. Das Studium »in der Fremde«, d. h. in Ljubljana und Zagreb, wird verboten. Bei der Auswahl der für das Studium in Betracht kommenden Bewerber hat der Kreisführer der nazistischen Partei ein politisches Gutachten über die Familie des Bewerbers abzugeben, der Kommandant des Sicherheitsdienstes stellt die politische Verlässlichkeit des Bewerbers fest und schließlich prüft der Kommissar für die Festigung des Deutschtums noch seine Rassenzugehörigkeit. Erst aufgrund dieser positiv ausgefallenen Beurteilungen wird dem Bewerber das Studium erlaubt, jedoch bloß für ein Semester. Die Leitung der steirischen Studentenorganisation hat den

Bewerber aus Oberkrain der entsprechenden Hochschule zuzuführen und für die Kontrolle seines Verhaltens zu sorgen, wovon die Erlaubnis für die Fortsetzung des Studiums abhängt. In Übereinstimmung mit dem Verbot des Studiums »in der Fremde« untersagte das erwähnte Amt in Bled am 30. 9. 1942 auch die »Ausfuhr« von Geldmitteln für Studien- und andere Beihilfen, um damit das Studium der Oberkrainer Jugend auf den Schulen in Ljubljana und Zagreb zu verhindern.